

Justitieutskottets betänkande

1983/84: 15

om ändringar i rättegångsbalken m.m. (prop. 1983/84: 78 jämte motioner)

Propositionen m.m.

I proposition 1983/84: 78 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta av lagrådet granskade förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i giftermålsbalken,
3. lag om ändring i lagsökningslagen (1946: 808),
4. lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål,
5. lag om ändring i lagen (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
6. lag om ändring i lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden.

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad som anförs i det följande under rubriken Utskottet på s. 19.

I samband med propositionen behandlar utskottet den under allmänna motionstiden 1983 väckta motionen 1982/83: 164 av Allan Ekström (m) samt den med anledning av propositionen väckta motionen 1983/84: 1151 av Hans Petersson i Röstånga (fp). Motionsyrkandena redovisas på s. 19.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 1 kap. 3 §, 2 kap. 4 §, 5 kap. 8 §, 9 kap. 7 §, 36 kap. 1 §, 42 kap. 4 och 5 §§, 47 kap. 4 och 5 §§, 50 kap. 7, 8, 20 och 21 §§, 51 kap. 7, 8, 14 och 19-21 §§, 52 kap. 1 och 6 §§, 55 kap. 7 och 12 §§, 56 kap. 7 § samt rubriken till 9 kap. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas två nya paragrafer, 9 kap. 10 § och 42 kap. 8 a §, med nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap. 3 §¹

En tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare får inte sitta i rätten.

I brottmål skall tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. I mål om åtal för brott, för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, skall rätten dock bestå av en lagfaren domare och fem nämndemän. Om det behövs med hänsyn till målets omfattning eller någon annan särskild omständighet, får ytterligare en nämndeman utöver vad som följer av första eller andra meningen sitta i rätten.

Kan huvudförhandlingen i ett brottmål beräknas kräva minst fyra vecor, får två lagfarna domare sitta i rätten förutom nämndemännen.

Om det inträffar förfall bland nämndemännen sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän eller, i mål som avses i andra stycket andra meningen, med en lagfaren domare och fyra nämndemän.

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare

när mål avgörs utan huvudförhandling,

vid annan handläggning som inte sker vid huvudförhandling eller vid syn på stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål som hålls i förenklad form,

vid huvudförhandling och syn på stället i mål om brott för vilket inte är stadgat svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, under förutsättning att det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter.

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare

när mål avgörs utan huvudförhandling,

vid annan handläggning som inte sker vid huvudförhandling eller vid syn på stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål som hålls i förenklad form och vid annan huvudförhandling i tvistemål, när det är tillräckligt med hänsyn till målets beskaffenhet att målet avgörs av en enda domare och parterna samtycker till det,

vid huvudförhandling och syn på stället i mål om brott för vilket inte är stadgat svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, under förutsättning att det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter.

¹ Senaste lydelse 1983: 370.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

4 §²

Hovrätt är domför med *fyra* lagfarna domare. Flera än fem lagfarna domare *må ej sitta i rätten*.

I brottmål är hovrätten *dock* domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän *må ej sitta i rätten*. Förekommer ej anledning att döma till svårare straff än böter, är hovrätten domför även med den sammansättning som *sägs* i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning, som ej sker vid huvudförhandling.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse är hovrätten domför med en lagfaren domare.

Regeringen bestämmer, i vilken omfattning åtgärd, som avser *allena*st måls beredande, *må vidtagas* av en lagfaren domare i hovrätten eller av tjänsteman vid denna.

5 kap.

8 §³

Till allmän tolk så ock till tolk för den som är allvarligt hörsel- eller talskadad utgår ersättning enligt vad därom är särskilt stadgat.

Annan tolk har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer fastställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättning. Ersättningen betalas av allmänna medel.

Hovrätt är domför med *tre* lagfarna domare. *I mål som överklagats från tingsrätt skall dock minst fyra lagfarna domare delta i hovrätten, om tingsrätten bestått av tre eller flera lagfarna domare*. Flera än fem lagfarna domare *får inte delta i hovrätten*.

I brottmål gäller, i stället för *bestämmelserna i första stycket*, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän *får inte delta*. Förekommer ej anledning att döma till svårare straff än böter, är hovrätten *dock* domför även med den sammansättning som *anges* i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som ej sker vid huvudförhandling.

Regeringen bestämmer i vilken omfattning åtgärd, som avser *endast beredandet av ett mål, får vidtas* av en lagfaren domare i hovrätten eller av *en annan* tjänsteman vid denna.

En tolk har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Regeringen eller *den* myndighet som regeringen bestämmer fastställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättning. Ersättningen betalas av allmänna medel.

² Senaste lydelse 1982: 1123.

³ Senaste lydelse 1979: 289.

†1 Riksdagen 1983/84. 7 saml. Nr 15

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap. Om straff och vite

9 kap. Om straff, vite och hämtning

7 §

Rätten äge, om part eller annan finnes vid förhandling böra komma tillstådes eller infinna sig personligen, förelägga vite; är särskild föreskrift om föreläggande meddelad, vare den gällande.

Rätten får, om en part eller någon annan bör komma tillstådes eller infinna sig personligen vid en förhandling, förelägga vite. Om någon särskild föreskrift om föreläggande har meddelats, skall den gälla.

Skall ett föreläggande, som enligt särskild föreskrift skall förenas med vite, delges någon som vistas utom riket, får rätten underlåta att förelägga vite, om delgivning annars inte kan ske i den främmande staten. Föreläggandet skall i övrigt vid den fortsatta handläggningen av målet anses jämförbart med ett vitesföreläggande.

10 §

Skall någon hämtas till ett sammanträde inför rätten, får han, om ej annat följer av vad som sägs nedan, inte omhändertas tidigare än vad som är nödvändigt för att han skall kunna inställas omedelbart till sammanträdet.

Har ett hämtningsförsök tidigare misslyckats eller finns det annars på grund av vad som är känt om den som skall hämtas särskild anledning till det, får rätten eller polismyndighet besluta att han får omhändertas tidigare än vad som följer av första stycket. Omhändertagande får i sådant fall ske högst sex timmar eller, om rätten beslutat, högst arton timmar tidigare än vad som följer av första stycket. Vid rättens prövning skall särskilt beaktas vilka olägenheter det kan antas medföra att den som skall hämtas inte är närvarande vid sammanträdet inför rätten.

Den som har omhändertagits enligt andra stycket är skyldig att i avvaktan på inställelsen stanna kvar på polisstation eller annan plats som bestäms av polismyndigheten.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Den som har omhändertagits enligt denna paragraf får inte underkastas annan inskränkning i sin frihet än som påkallas av ändamålet med omhändertagandet, ordningen eller allmän säkerhet.

36 kap.

1 §

Envar, som icke är part i målet, må höras som vittne; i brottmål må dock målsäganden icke vittna, även om han ej för talan.

Var och en, som inte är part i målet, får höras som vittne. I brottmål får dock målsäganden inte vittna, även om han ej för talan.

I brottmål får vittnesförhör inte heller äga rum med någon som har åtalats för medverkan till den gärning förhöret gäller eller för någon annan gärning som har omedelbart samband med den gärningen.

Vad som sägs i andra stycket om den som har åtalats skall också gälla den som för gärning som där avses

1. är skäligen misstänkt och har underrättats om misstanken enligt 23 kap. 18 §.

2. har meddelats straffföreläggande eller föreläggande av ordningsbot eller av militär befattningshavare ålagts disciplinstraff, eller

3. till följd av beslut enligt bestämmelser om åtalsunderlåtelse eller särskild åtalsprövning ej har åtalats.

Skall någon som avses i andra eller tredje stycket höras i en rättegång som inte avser åtal mot honom själv, gäller i fråga om kallelse till förhandling och påföljd för utelämnande från förhandlingen samt i fråga om förhöret vad som sägs om tilltalade i 45 kap. 15 § och 46 kap. 1 fråga om rätt till ersättning för inställelse vid förhandling gäller 36 kap. 24 och 25 §§.

42 kap.

4 §

Efterkommes ej föreläggande att avhjälpa brist i stämningsansökan och består bristen däri, att ansökan

Följer kändanden inte ett föreläggande enligt 3 §, skall ansökningsavvisas, om den är så ofullständig

Nuvarande lydelse

ej innehåller bestämt yrkande eller att de omständigheter, varå käranden grundar sin talan, ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att ansökan är otjänlig som grund för rättegång, skall ansökan avvisas.

Lag samma vare, om rätten finner uppenbart, att målet på grund av rättegångshinder icke kan upptagas till prövning.

Avvisas ej ansökan, skall rätten utfärda stämning å svaranden att svara å käromålet.

Stämningen skall jämte stämningsansökan och därvid fogade handlingar delgivas svaranden.

Föreslagen lydelse

att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång.

Ansökningen skall också avvisas, om det är uppenbart att målet på grund av rättegångshinder inte kan tas upp till prövning.

5 §

Avvisas ej ansökningen, skall rätten utfärda stämning på svaranden att svara på käromålet. Om kärandens framställning inte innefattar laga skäl för käromålet eller om det annars är uppenbart att detta är ogrundat, får rätten dock genast meddela dom i målet utan att stämning utfärdas.

Utfärdas stämning, skall denna delges svaranden tillsammans med stämningsansökningen och därvid fogade handlingar.

8 a §

Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, får en part föreläggas att slutligt bestämma sin talan och uppge de bevis han åberopar, om det är påkallat med hänsyn till hur parten utfört sin talan tidigare under målets handläggning. Efter det att tiden för yttrande har gått ut, får parten inte åberopa någon ny omständighet eller något nytt bevis, om han inte gör sannolikt att han har haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet att åberopa omständigheten eller beviset tidigare.

47 kap.

4 §

Efterkommes ej föreläggande att avhjälpa brist i stämningsansökan och består bristen däri, att den brottsliga gärningen ej är tydligt angiven, eller är bristen eljest så väsentlig, att ansökan är otjänlig

Följer målsäganden inte ett föreläggande enligt 3 §, skall ansökningen avvisas, om den är så ofullständig att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i ansvarsfrågan. Det

Nuvarande lydelse

som grund för rättegång i ansvarsfrågan, eller har sådant intyg, som avses i 2 § tredje stycket, ej företetts, skall ansökan avvisas.

Föreslagen lydelse

samma gäller om något intyg som avses i 2 § tredje stycket inte har företetts.

5 §

Avvisas ej *ansökan*, skall rätten utfärda stämning å den tilltalade att svara å åtalet.

Avvisas ej *ansökningen*, skall rätten utfärda stämning på den tilltalade att svara på åtalet. Om målsägandens framställning inte innefattar laga skäl för åtalet eller om det annars är uppenbart att detta är ogrundat, får rätten dock genast meddela dom i målet utan att stämning utfärdas.

Stämningen skall jämte stämningsansökan och därvid fogade handlingar delgivas den tilltalade.

Utfärdas stämning, skall denna delges den tilltalade tillsammans med stämningsansökningen och därvid fogade handlingar.

50 kap.

7 §

Uppfyller vadeinlagen ej föreskrifterna i 4 § eller är den eljest ofullständig, skall hovrätten förelägga vadekäranden att avhjälpa bristen.

Efterkommes ej föreläggande och består bristen däri, att inlagen ej innehåller bestämt yrkande eller att grunderna för vadetalan ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att inlagen är otjänlig som grund för rättegång i hovrätten, skall vadetalan avvisas.

Följer vadekäranden inte ett föreläggande enligt första stycket, skall vadetalan avvisas, om vadeinlagen är så ofullständig att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

8 §⁴

För målets beredande skall vadeinlagen med därvid fogade handlingar delgivas vadesvaranden och föreläggande meddelas honom att inkomma med skriftligt genmäle.

Om det är uppenbart att vadetalan är ogrundad, får hovrätten dock genast meddela dom i målet utan att någon åtgärd enligt första stycket vidtas.

Har underrätten avslagit yrkande om kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller förordnat om hävande av sådan åtgärd, äge hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla, till dess annorlunda förordnas. Har underrätten beviljat åtgärd, som nu sagts, eller förordnat, att dom må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft, äge ock hovrätten omedelbart förordna, att vidare åtgärd för verkställighet ej må äga rum.

⁴ Senaste lydelse 1981: 828.

†2 Riksdagen 1983/84. 7 saml. Nr 15

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 §

Då hovrätten enligt 19 § funnit vadekärandens talan hava förfallit, äge han hos hovrätten göra ansökan om målets återupptagande.

Ansökan om återupptagande skall göras skriftligen inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades. *Uteblir käranden ånyo, vare hans rätt till målets återupptagande förfallen.*

Har vadekärandens talan förfallit enligt 19 § och förelåg för hans utevaro laga förfall som han inte kunnat anmäla i tid, skall hovrätten på ansökan av honom återuppta målet.

Ansökan om återupptagande skall göras skriftligen inom två veckor från den dag då beslutet meddelades. *Om käranden uteblir på nytt, är hans rätt till återupptagande av målet förfallen.*

21 §⁵

Hovrätten äge utan huvudförhandling företaga mål till avgörande, om vadetalan medgivits eller hovrätten finner uppenbart, att vadetalan är ogrundad.

Rör målet allenast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och uppgår värdet av det, varom talan fullföljts, uppenbart icke till det vid tidpunkten för underrättens dom gällande basbeloppet enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring, må målet avgöras utan huvudförhandling, om ej båda parterna begärt sådan förhandling. Vid beräkning av värdet må hänsyn icke tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande.

Mål, vari saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, och annat mål, vari fråga är om endast rätts-tillämpningen, må på båda parter begäran avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart, att sådan ej erfordras.

För prövning, som ej avser själva saken, vare huvudförhandling ej erforderlig.

Hovrätten får avgöra mål utan huvudförhandling,

1. om vadetalan medgivits,
2. om det är uppenbart att vade-talan är ogrundad,
3. om båda parter har begärt att målet skall avgöras utan huvudförhandling eller förklarat sig inte ha något att erinra häremot, eller
4. om värdet av det varom talan fullföljts uppenbart inte uppgår till det basbelopp enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring som gällde vid tidpunkten för tingsrättens dom och inte båda parter har begärt huvudförhandling.

Vid beräkningen av värdet enligt första stycket 4 bortses från rättegångskostnader och sådan ränta som har upplupit efter det att talan väckts.

Ett mål får alltid avgöras utan huvudförhandling, om det är uppenbart att sådan förhandling är obehövlig.

För prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte hållas.

⁵ Senaste lydelse 1971: 218.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

51 kap.

7 §

Uppfyller vadeinlagen ej föreskrifterna i 4 § eller är den eljest ofullständig, skall hovrätten förelägga vadekäranden att avhjälpa bristen.

Efterkommes ej föreläggande och består bristen däri, att inlagen ej innehåller bestämt yrkande eller att grunderna för vadetalan ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att inlagen är otjänlig som grund för rättegång i hovrätten, skall vadetalan avvisas.

Följer vadekäranden inte ett föreläggande enligt första stycket, skall vadetalan avvisas, om vadeinlagen är så ofullständig att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

8 §

För målets beredande skall vadeinlagen med därvid fogade handlingar delgivas vadesvaranden och föreläggande meddelas honom att inkomma med skriftligt genmål.

Om det är uppenbart att vadetalan är ogrundad, får hovrätten dock genast meddela dom i målet utan att någon åtgärd enligt första stycket vidtas.

Har underrätten avslagit yrkande om åtgärd, som avses i 26-28 kap., eller förordnat om hävande av sådan åtgärd, äge hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla, till dess annorlunda förordnas. Har underrätten beviljat åtgärd, som nu sagts, äge hovrätten omedelbart förordna, att vidare åtgärd för verkställighet av beslutet ej må äga rum. Är fråga om häktning eller reseförbud, må hovrätten ock utan motpartens hörande göra ändring i underrättens beslut.

14 §

Till huvudförhandlingen skola parterna kallas.

Enskild vadekärande skall föreläggas att komma tillstädes vid påföljd att hans vadetalan eljest förfaller. Skall han infinna sig personligen, förelägge hovrätten tillika vite. Enskild vadesvarande skall, om han är skyldig att infinna sig personligen eller hans närvaro eljest finnes vara av betydelse för målets handläggning eller utredning, föreläggas vite; är det den tilltalade och förekommer anledning, att han ej skulle iakttaga sådant föreläggande, äge hovrätten förordna, att han skall hämtas till rätten. Meddelas ej föreläggande eller förordnande, som nu sagts, skall

Till huvudförhandlingen skall parterna kallas.

En enskild vadekärande skall föreläggas att komma tillstädes vid påföljd att hans vadetalan annars förfaller. Skall han infinna sig personligen, skall han också erinras om bestämmelsen i 19 § första stycket andra meningen. En enskild vadesvarande skall, om han är skyldig att infinna sig personligen eller hans närvaro annars är av betydelse för målets handläggning eller utredning, föreläggas vite. Finns det i fråga om den tilltalade anledning anta att han inte skulle iaktta ett sådant föreläggande, får hovrätten förordna att han skall hämtas till rätten. Meddelas inte något sådant

Nuvarande lydelse

svaranden erinras om att målet *må* avgöras utan hinder av *hans utevaro*. Om *inställande* av tilltalad, som är anhållen eller häktad, *förordne hovrätten*.

Skall i mål om allmänt åtal målsägande höras i anledning av åklagarens talan, skall han vid vite kallas att vid huvudförhandlingen infinna sig personligen.

Hovrätten bestämme tillika, om vittne eller sakkunnig skall kallas till huvudförhandlingen. Parterna skola underrättas om beslutet. Om kallande av vittne eller sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

Föreslagen lydelse

föreläggande eller förordnande skall svaranden erinras om att målet *kan komma att* avgöras utan hinder av att han uteblir. Hovrätten *förordnar om inställandet* av en tilltalad, som är anhållen eller häktad.

19 §

Uteblir enskild vadekärande från rättegångstillfälle för huvudförhandling, vare hans vadetalan *förfallen*.

Uteblir enskild vadesvarande och har vite förelagts honom, *äge* hovrätten i stället för att förelägga nytt vite *förordna*, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Kommer enskild part tillstådes genom ombud, då föreläggande meddelats honom vid vite att infinna sig personligen, *äge* hovrätten i stället för att förelägga nytt vite *förordna*, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Underlåter i mål om allmänt åtal målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan, att infinna sig personligen, gälle därom vad i tredje stycket är stadgat.

Har vite förelagts part eller skall part hämtas till rätten och finnes hämtning ej kunna ske, *må dock* målet avgöras utan hinder av att parten inställt sig allenast genom ombud eller uteblivit.

Om en enskild vadekärande *uteblir* från huvudförhandling, *förfaller* hans vadetalan. *Detsamma gäller, om en* enskild vadekärande, som ålagts att infinna sig personligen, *inställer sig endast genom ombud och hovrätten inte anser sig ändå kunna avgöra målet*.

Om en enskild vadesvarande *uteblir* och vite har förelagts honom, *får* hovrätten i stället för att förelägga nytt vite *besluta* att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. *Detsamma gäller om en* enskild vadesvarande, som vid vite förelagts att infinna sig personligen, *inställer sig endast genom ombud*.

Underlåter i mål om allmänt åtal en målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan, att infinna sig personligen, gäller andra stycket.

Om vite har förelagts vadesvaranden eller om denne skall hämtas till rätten och hämtning inte kan ske, *får* hovrätten avgöra målet trots att vadesvaranden inställt sig endast genom ombud eller uteblivit. Ett mål får också avgöras om en enskild vadekärande, som förelagts att infinna sig personligen, *inställt sig endast genom ombud*.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 §

Då hovrätten enligt 19 § funnit vadekärandens talan hava förfallit, äge han hos hovrätten göra ansökan om målets återupptagande.

Ansökan om återupptagande skall göras skriftligen inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades. *Uteblir käranden ånyo, vare hans rätt till målets återupptagande förfallen.*

Har vadekärandens talan förfallit enligt 19 § och förelåg för hans utevaro eller underlåtenhet att infinna sig personligen laga förfall som han inte kunnat anmäla i tid, skall hovrätten på ansökan av honom återuppta målet.

Ansökan om återupptagande skall göras skriftligen inom två veckor från den dag då beslutet meddelades. *Om käranden sedan målet återupptagits uteblir från huvudförhandling eller underlåter att följa ett föreläggande att infinna sig personligen, är hans rätt till återupptagande av målet förfallen.*

21 §⁶

Hovrätten äge utan huvudförhandling företa mål till avgörande, om talan av åklagaren föres allenast till den tilltalades förmån eller talan, som föres av den tilltalade, biträts av motparten.

Har underrätten frikänt den tilltalade eller eftergivit påföljd för brottet eller funnit honom vara på grund av själslig abnormitet fri från påföljd eller dömt honom till böter eller fällt honom till vite och förekommer ej anledning till ådömande av svårare straff än nu sagts eller att ådöma annan på följd, må målet avgöras utan huvudförhandling; föres tillika talan om annat än ansvar, må det dock ej ske, med mindre talan därutinnan enligt 50 kap. 21 § må prövas utan huvudförhandling.

Hovrätten får avgöra mål utan huvudförhandling.

1. om talan av åklagaren förs endast till den tilltalades förmån.

2. om talan, som förs av den tilltalade, biträts av motparten,

3. om det är uppenbart att vade-talan är ogrundad, eller

4. om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller att ådöma honom påföljd eller döma honom till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening.

Med de påföljder som anges i första stycket 4 likställs utdömande av vite och, om det inte samtidigt är fråga om förverkande av villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff, förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket i brottsbalken.

Har i fall som avses i första stycket en part begärt huvudförhandling, skall sådan hållas, om det inte är uppenbart obekvämligt.

Förs talan även om annat än ansvar, får målet avgöras utan huvudförhandling endast om denna

⁶ Senaste lydelse 1964: 166.

Nuvarande lydelse

För prövning, som *ej* avser själva saken, vare huvudförhandling *ej* erforderlig.

52 kap.

1 §⁷

Vill någon anföra besvär mot underrätts beslut, skall han inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades, till underrätten *inkomma med besvärslinlaga*. Har beslut under rättegången meddelats *annorledes än* vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden *erhöll* del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller om åläggande av reseförbud eller i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, är inte inskränkt till viss tid.

Föreslagen lydelse

talans enligt 50 kap. 21 § *får* provas utan huvudförhandling.

För prövning som *inte* avser själva saken *behöver* huvudförhandling *inte hållas*.

Vill någon anföra besvär mot underrätts beslut, skall han inom två veckor från den dag då beslutet meddelades *inkomma med besvärslinlaga* till underrätten. Om ett beslut under rättegången *inte har meddelats* vid sammanträde för förhandling *och det inte heller vid något sådant sammanträde har tillkännagivits när beslutet kommer att meddelas*, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden *fick* del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller om åläggande av reseförbud eller i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, är inte inskränkt till viss tid.

Om skyldighet att anmäla missnöje med beslut, som avses i 49 kap. 3 § eller 4 § första stycket 1, 2, 3, 7, 8 eller 9, stadgas i nämnda kapitel.

6 §

Uppfyller besvärslinlagen *ej* föreskrifterna i 3 § eller är den eljest ofullständig, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Efterkommes ej föreläggande och består bristen däri, att linlagen *ej innehåller* bestämt yrkande eller att grunderna för besvärstalan *ej äro tydligt angivna*, eller är bristen *eljest så väsentlig*, att linlagen är *otjänlig som grund för rättegång i hovrätten*, skall besvärstalan avvisas.

Följer klaganden inte ett föreläggande enligt första stycket, skall besvärstalan avvisas, om besvärslinlagen är så ofullständig att den *inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten*.

55 kap.

7 §⁸

Uppfyller revisionslinlagen *ej* föreskrifterna i 4 § första, tredje eller femte stycket eller är den eljest ofullständig, skall högsta domstolen förelägga revisionskäranden att avhjälpa bristen.

⁷ Senaste lydelse 1981: 1294.

⁸ Senaste lydelse 1981: 1088.

Nuvarande lydelse

Efterkommes ej föreläggande och består bristen däri, att inlagen ej innehåller bestämt yrkande eller att grunderna för revisionstalan ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att inlagen är otjänlig som grund för rättegång i högsta domstolen, skall revisions-talan avvisas.

Föreslagen lydelse

Följer revisionskäranden inte ett föreläggande enligt första stycket, skall revisionstalan avvisas, om revisionsinlagen är så ofullständig att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i högsta domstolen.

12 §⁹

Högsta domstolen äge utan huvudförhandling företaga mål till avgörande, om målet upptagits omedelbart av hovrätten eller om i tvistemål revisionstalan medgivits eller i brottmål talan av åklagaren föres allenast till den tilltalades förmån eller talan, som föres av den tilltalade, birratts av motparten.

Skall mål eller viss däri uppkommen fråga avgöras av högsta domstolen i dess helhet, må det ske utan huvudförhandling.

Beträffande avgörande i övrigt i högsta domstolen av mål utan huvudförhandling skola i tvistemål 50 kap. 21 § andra, tredje och fjärde styckena samt i brottmål 51 kap. 21 § andra och tredje styckena äga motsvarande tillämpning.

Högsta domstolen får avgöra ett mål utan huvudförhandling, om målet upptagits omedelbart av hovrätten.

Skall ett mål eller en viss fråga som uppkommit i ett mål avgöras av högsta domstolen i dess helhet, får det ske utan huvudförhandling.

Beträffande avgörande i övrigt i högsta domstolen av mål utan huvudförhandling skall i tvistemål 50 kap. 21 § och i brottmål 51 kap. 21 § tillämpas.

56 kap.

7 §¹⁰

Uppfyller besvärinlagen ej föreskrifterna i 4 § första, tredje eller fjärde stycket eller är den eljest ofullständig, skall högsta domstolen förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Efterkommes ej föreläggande och består bristen däri, att inlagen ej innehåller bestämt yrkande eller att grunderna för besvärstalan ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att inlagen är otjänlig som grund för rättegång i högsta domstolen, skall besvärstalan avvisas.

Följer klaganden inte ett föreläggande enligt första stycket, skall besvärstalan avvisas, om besvärinlagen är så ofullständig att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i högsta domstolen.

⁹ Senaste lydelse 1971: 218.

¹⁰ Senaste lydelse 1981: 1088.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.
2. Äldre bestämmelser om tingsrätternas domförhet gäller alltså vid huvudförhandlingar som har påbörjats före ikraftträdandet samt vid överläggningar och omröstningar i anslutning till sådana huvudförhandlingar.
3. Äldre bestämmelser om hovrätternas domförhet gäller alltså i mål där den slutliga handläggningen har påbörjats före ikraftträdandet.
4. Äldre bestämmelser om avvisning av ofullständiga stämningsansökningar samt vade-, revisions- och besvärslagor gäller alltså i fråga om ansökningar och lagor som har kommit in till rätten före ikraftträdandet.
5. Äldre bestämmelser om rätt till återupptagande av ett tvistemål eller ett brottmål i en hovrätt efter det att hovrätten förklarat vadetalan i målet förfallen gäller alltså, om vadetalan har förklarats förfallen före ikraftträdandet.
6. Äldre bestämmelser om tid för anförande av besvär över en underdomstols beslut gäller alltså beträffande beslut som inte har meddelats vid sammanträde för förhandling men i fråga om vilken tiden för meddelandet har tillkännagivits före ikraftträdandet.

2 Förslag till

Lag om ändring i giftermålsbalken

Härigenom föreskrivs att 15 kap. 30 a § giftermålsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

15 kap.
30 a §¹

Vid huvudförhandling i mål som avses i 29 § är hovrätt domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte sitta i rätten. Om målet i *underrätten* har avgjorts utan nämndemän, är dock hovrätten domför även med enbart lagfarna domare enligt vad som sägs i 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken.

Föreslagen lydelse

Vid huvudförhandling i mål som avses i 29 § är hovrätt domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Om målet i *tingsrätten* har avgjorts utan nämndemän, är dock hovrätten domför även med enbart lagfarna domare enligt vad som sägs i 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken.

Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling är hovrätten domför, förutom enligt bestämmelserna i 2 kap. 4 § rättegångsbalken, i sammansättning som anges i första stycket första och andra meningarna.

¹ Senaste lydelse 1983: 371.

Nuvarande lydelse

Om nämndemän deltar enligt första stycket i målets avgörande, skall vid överläggningen ordföranden eller, om målet har beretts av en annan lagfaren domare, denne framställa saken och vad lag stadgar därom. Vid omröstning skall gälla vad som är föreskrivet om omröstning i tvistemål. Nämndemännen skall dock säga sin mening sist.

Föreslagen lydelse

Om nämndemän deltar enligt första *eller andra* stycket i målets avgörande, skall vid överläggningen ordföranden eller, om målet har beretts av en annan lagfaren domare, denne framställa saken och vad lag stadgar därom. Vid omröstning skall gälla vad som är föreskrivet om omröstning i tvistemål. Nämndemännen skall dock säga sin mening sist.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagsökningslagen (1946: 808)

Härigenom föreskrivs att 30 § lagsökningslagen (1946: 808) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*30 §¹

Vid handläggning av mål om lagsökning eller betalningsföreläggande är rätten domför med en lagfaren domare.

Mål om betalningsföreläggande får i den utsträckning som regeringen bestämmer handläggas av tjänstemän som inte är lagfarna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

¹ Senaste lydelse 1969: 807.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrivs att 13 § lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse 13 §

I annat fastighetsmål än som avses i 3 § andra stycket skall en teknisk ledamot ingå i hovrätten i *stället för en lagfaren ledamot*, såvida *icke* hovrätten finner att medverkan av *teknisk* ledamot uppenbart *icke* är behövlig. Om särskilda skäl föreligger, kan efter hovrättens bestämmande *rätten bestå av tre lagfarna och två tekniska ledamöter*.

I mål som avses i 3 § andra stycket får efter hovrättens bestämmande en teknisk ledamot ingå i rätten i *stället för en lagfaren ledamot*, om målets beskaffenhet eller annat särskilt skäl föranleder det.

I annat fastighetsmål än som avses i 3 § andra stycket skall en teknisk ledamot ingå i hovrätten, såvida *inte* hovrätten finner att medverkan av *en sådan* ledamot uppenbart *inte* är behövlig. Om särskilda skäl föreligger, kan efter hovrättens bestämmande två tekniska ledamöter *ingå i hovrätten*.

I mål som avses i 3 § andra stycket får efter hovrättens bestämmande en teknisk ledamot ingå i rätten, om målets beskaffenhet eller *något* annat särskilt skäl föranleder det.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984. Äldre bestämmelser skall alltjämt gälla i fråga om huvudförhandlingar som har påbörjats före ikraftträdandet samt vid överläggningar och omröstningar i anslutning till sådana huvudförhandlingar.

¹ Lagen omtryckt 1974: 1064.

5 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Härigenom föreskrivs att 12 och 24 §§ lagen (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §

Kammarrätt är domför med tre lagfarna ledamöter. Fler än fyra lagfarna ledamöter får ej sitta i rätten.

När det är särskilt föreskrivet att nämndemän skall ingå i rätten, är kammarrätt domför med tre lagfarna ledamöter och två nämndemän. Fler

¹ Lagen omtryckt 1981: 1323.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

än fyra lagfarna ledamöter och tre nämndemän får i sådant fall ej sitta i rätten. Kammarrätt är dock domför utan nämndemän

1. vid prövning av besvär över beslut som ej innebär att målet avgöres.
2. vid förordnande rörande saken i avvaktan på målets avgörande samt vid annan åtgärd som avser endast måls beredande,
3. vid beslut varigenom domstolen skiljer sig från målet utan att detta prövats i sak.

Handlägges mål som avses i andra stycket gemensamt med annat mål, får nämndemän deltaga vid handläggningen även av det senare målet.

Om domförhet vid behandling av mål om fastighetstaxering finns bestämmelser i fastighetstaxeringslagen (1979: 1152). Bestämmelser om domförhet vid behandling av kommunalbesvärsmål finns i 13 a §.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse är kammarrätten domför med en lagfaren domare.

Regeringen bestämmer i vilken omfattning åtgärd som avser endast måls beredande får vidtagas av lagfaren ledamot i kammarrätten eller annan tjänsteman vid denna.

Regeringen bestämmer i vilken omfattning åtgärd som avser endast beredandet av ett mål får vidtas av en lagfaren ledamot i kammarrätten eller av en annan tjänsteman vid denna.

24 §

Föreskrifterna i 17 § första stycket och 18 § om domförhet skall tillämpas på mellankommunala skatterätten.

Föreskrifterna i 17 § första–tredje styckena samt 18 § om domförhet skall tillämpas på mellankommunala skatterätten.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984. Äldre bestämmelser i fråga om mellankommunala skatterätten skall dock alltså gälla i mål där den handläggning i vilken nämndemän skall delta har påbörjats före ikraftträdandet samt vid överläggningar och omröstningar i anslutning till handläggningen.

6 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden**

Härigenom föreskrivs att 4 och 18 §§ lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*4 §¹

I stället för bestämmelserna om förberedelse i 42 kap. 6-22 §§ rättegångsbalken och om huvudförhand-

I stället för bestämmelserna om förberedelse i 42 kap. 6-8 §§ och 9-22 §§ rättegångsbalken och om

¹ Senaste lydelse 1974: 387.

Nuvarande lydelse

ling i 43 kap., 50 kap. 15-18 §§ och 21-22 §§ samt 55 kap. 12 och 15 §§ samma balk, gäller denna lags bestämmelser om sammanträde och skriftlig handläggning. I övrigt tillämpas rättegångsbalken i den mån dess bestämmelser ej strider mot denna lag. Därvid jämställs sammanträde enligt denna lag med huvudförhandling.

Föreslagen lydelse

huvudförhandling i 43 kap., 50 kap. 15-18 §§ och 21-22 §§ samt 55 kap. 12 och 15 §§ samma balk, gäller denna lags bestämmelser om sammanträde och skriftlig handläggning. I övrigt tillämpas rättegångsbalken i den mån dess bestämmelser ej strider mot denna lag. Därvid jämställs sammanträde enligt denna lag med huvudförhandling.

Beträffande rättegången i mål som enligt lägen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister skall fullföljas till arbetsdomstolen i stället för till hovrätt tillämpas första stycket endast om det icke strider mot vad som enligt särskild föreskrift i den lagen skall gälla om rättegången i arbetsdomstolen som fullföljdsinstans.

18 §

Hålles sammanträde, skall målet om möjligt slutbehandlas vid sammanträdet. Endast om synnerliga skäl föreligger får flera än två sammanträden hållas. Hålles sammanträde vid mer än ett tillfälle skall samme domare sitta i rätten, om ej synnerligt hinder möter. Har muntlig bevisning upptagits vid rättens sammanträde och blir den domare som höll sammanträdet förhindrad att döma i målet, skall bevisningen upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej föreligger.

Har handläggningen ej avslutats vid sammanträde, skall rätten bereda parterna tillfälle att slutföra sin talan inom viss tid vid påföljd att målet ändå kan komma att avgöras.

Har handläggningen ej avslutats vid ett sammanträde, skall rätten, om det inte är obehövt, bereda parterna tillfälle att slutföra sin talan inom viss tid vid påföljd att målet ändå kan komma att avgöras.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

Motionerna

I motion 1982/83: 164 av Allan Ekström (m) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om utredning rörande lekmäns medverkan i hovrätt.

I motion 1983/84: 1151 av Hans Petersson i Röstånga (fp) hemställs

1. att riksdagen beslutar att i förhållande till regeringens förslag i proposition 1983/84: 78 ändra ordet "skall" till "bör" i de paragrafer vilka stadgar om avvisning av ofullständiga stämningsansökningar och fullföljdsinlagor,

2. att riksdagen avslår regeringens förslag i propositionen om ändring av 2 kap. 4 § rättegångsbalken.

Utskottet

Inledning

I propositionen läggs fram ett antal förslag om ändringar på processlagstiftningens område. Deras främsta syfte är att effektivisera verksamheten vid framför allt de allmänna domstolarna. Förslagen grundar sig i huvudsak på förslag av rättegångsutredningen (Ju 1977: 06) som avgetts dels i delbetänkandet (SOU 1982: 25–26) Översyn av rättegångsbalken I Processen i tingsrätt, dels i delbetänkandet (Ds Ju 1983: 1) Processen i överrätt – Några delreformer. Betänkandena har remissbehandlats. Såvitt gäller det först nämnda delbetänkandet, som är av stor omfattning, har för behandling i den nu aktuella propositionen vissa av frågorna, som ansetts särskilt angelägna, brutits ut ur den i övrigt fortfarande pågående departementsberedningen.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås flera ändringar i fråga om domstolarnas domförhet. Sålunda föreslås att tingsrätt vid huvudförhandling i tvistemål skall vara domför med en lagfaren domare ensam inte bara som f. n. när huvudförhandlingen hålls i förenklad form utan också när det är tillräckligt med hänsyn till målets beskaffenhet och parterna samtycker till det. I fråga om hovrätterna föreslås att hovrätt i princip skall vara domför med tre lagfarna ledamöter i de situationer där det enligt gällande regler krävs fyra ledamöter. I överklagade mål när tingsrätten vid sitt avgörande bestått av tre eller fler lagfarna domare innebär dock propositionen att det nuvarande domförhetstalet i hovrätt behålls.

Enligt förslaget skall kammarrätt vid avskrivning av mål efter återkallelse vara domför med en lagfaren domare ensam i stället för som nu med tre lagfarna domare.

För mellankommunala skatterätten innebär förslaget att samma reglering införs som redan gäller för länsrätterna i fråga om dels möjligheterna att förstärka domstolen med en extra nämndeman, dels konsekvenserna för domförheten av att en nämndeman får förfall under handläggningen.

När det gäller mål om betalningsföreläggande föreslås i propositionen att domstolsbiträden skall kunna förordnas att handlägga sådana mål i den utsträckning som regeringen bestämmer.

Det föreslås vidare att hämningsinstitutet görs mer effektivt på så sätt att, om det finns särskild anledning till det, den som skall hämtas till ett domstolssammanträde får vara omhändertagen under högst 18 timmar utöver den tid som behövs för transport till domstolen. Beslutet om omhändertagande skall fattas av polismyndigheten eller – i fråga om längre tid än sex timmar – av domstolen. Den omhändertagne skall inte få underkastas annan inskränkning i sin frihet än som påkallas av ändamålet med omhändertagandet, ordningen eller allmän säkerhet.

Enligt förslaget ställs det skärpta krav på innehållet i stämningsansökningar och fullföljdsinlagor; om en stämningsansökan i ett tvistemål eller i ett mål om enskilt åtal trots föreläggande om komplettering innehåller sådana ofullständigheter att ansökan inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för rättegången skall den avvisas av rätten. Motsvarande regler föreslås i fråga om ofullständiga fullföljdsinlagor.

Tingsrätterna föreslås få möjlighet att döma i tvistemål och i mål om enskilt åtal utan att stämning på svaranden dessförinnan har utfärdats. Förutsättningen härför skall vara att kärandens framställning inte innefattar laga skäl för käromålet eller att det annars är uppenbart att käromålet är ogrundat. En motsvarande regel föreslås för hovrätterna, om det är uppenbart att vadetalan är ogrundad.

En regel om preklusion som påföljd för brister i processföringen föreslås i dispositiva tvistemål. Den innebär att tingsrätterna får möjlighet att förelägga en part att inom viss tid slutligt bestämma sina yrkanden och grunder och ange sin bevisning om det är påkallat med hänsyn till hur parten har utfört sin talan i målet tidigare. Efter det att den förelagda tiden för yttrande har gått ut får en part som fått ett sådant föreläggande inte åberopa någon ny omständighet eller någon ny bevisning med mindre han gör sannolikt att han haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet.

Det föreslås utvidgade möjligheter för överrätterna att avgöra mål på handlingarna. För tvistemålen innebär förslaget att avgörandet kan fattas utan huvudförhandling om parterna inte har något att erinra mot det eller om det är uppenbart att huvudförhandling inte behövs. För brottmålen föreslås möjligheterna att avstå från huvudförhandling vidgade till att gälla också om det är uppenbart att den fullföljda talan är ogrundad eller om det endast finns anledning att döma till villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter.

I propositionen föreslås vidare att vadetalan i brottmål skall få förklaras förfallen om en enskild vadekärande underlåter att infinna sig personligen vid en huvudförhandling i hovrätten trots att han ålagts sådan inställelse. Detta skall gälla även om han företräds av ombud vid förhandlingen. Möjligheterna att återuppta en förfallen vadetalan föreslås begränsade till de situationer där vadekäranden haft laga förfall för sin underlåtenhet.

En ny reglering föreslås av formerna för förhör vid huvudförhandling i brottmål med medtilltalade och likställda personkategorier. Dessa skall inte få avlägga vittnesed och inte vara underkastade en straffsanktionerad sanningsplikt.

Propositionen innehåller slutligen förslag om ändringar i vitesreglerna och i reglerna om beräkning av besvärstid i visst fall samt i fråga om tolkersättning.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1984.

Utskottets allmänna synpunkter

Sedan åtskilliga år tillbaka pågår ett omfattande översyns- och omdömningsarbete på processrättens område. Förslag som innebär mer genomgripande förändringar rörande t. ex. principiella eller systematiska grunddrag i domstolarnas organisation eller funktioner har ännu inte föranlett lagstiftning. Däremot har under senare år genomförts ett flertal förändringar av mindre betydelse för rättegångsordningens grundstruktur. Ett syfte har då varit att åstadkomma rationaliseringar och förbättringar i domstolarnas arbetsförhållanden.

De lagförslag som nu föreligger till bedömning är i allt väsentligt av sistnämnda karaktär. Visserligen anser utskottet rent allmänt att reformarbetet på processrättens område helst borde genomföras i ett sammanhang. Utskottet bedömer det dock med hänsyn till det rådande statsfinansiella läget vara angeläget att möta en ökande arbetsbelastning för domstolarna med förenklade handläggningsregler och andra effektivitetshöjande åtgärder. Utskottet vill därför inte motsätta sig tanken på att genomföra delreformer av det slag som nu är aktuella. Samtidigt vill utskottet framhålla att den goda kvaliteten i vår rättskipning självfallet måste vidmakthållas; i de avvägningar som här skall göras måste berättigade rättssäkerhetskrav alltid beaktas. Utskottet anser att förslagen väl svarar mot dessa förutsättningar och således innebär angelägna åtgärder för att förbättra effektiviteten och därmed också arbetsförhållandena inom domstolsorganisationen. Utskottet ställer sig därför i princip positivt till regeringens förslag.

I det följande tar utskottet upp några av förslagen om ändringar i rättegångsbalken (RB) till särskild behandling.

Hovrätternas domförhet

Gällande ordning

Enligt gällande rätt är hovrätt domför med fyra lagfarna domare. I brottmål är dock hovrätten domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Möjlighet finns att förstärka sammansättningen med ytterligare en lagfaren domare resp. en nämndeman. Gäller målet ett sådant brott att det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, har hovrätten valfrihet mellan de nämnda sammansättningarna. Detsamma gäller vid sådan handläggning i brottmål som inte sker vid huvudförhand-

ling. Beslut om avskrivning av mål efter återkallelse får alltid fattas av en lagfaren domare ensam. Åtgärder för beredande av mål får i den utsträckning regeringen bestämmer vidtas av en lagfaren domare ensam eller av en annan tjänsteman i hovrätten.

För familjemålens del gäller en delvis avvikande ordning (15 kap. 30 a § giftermålsbalken och 20 kap. 1 § föräldrabalken). Vid huvudförhandling i familjemål är hovrätten domförl med tre lagfarna domare och två nämndemän. Har målet i tingsrätten avgjorts utan nämndemän, är hovrätten emellertid också domförl med fyra lagfarna domare.

Medverkan av nämndemän i rättstillämpningen i hovrätterna infördes den 1 januari 1977. Det finns ca 380 nämndemän i hovrätterna. Statens kostnad för hovrättsnämndemännens arvoden, resor och traktamenten var budgetåret 1982/83 ca 2,8 milj. kr.

Förslag

Förslaget i propositionen i denna del innebär att hovrätterna fortsättningsvis skall vara domförl med tre lagfarna ledamöter i de situationer där det f. n. krävs fyra lagfarna ledamöter. I överklagade mål där tingsrätten vid sitt avgörande bestått av tre eller fyra lagfarna domare behålls dock den nuvarande domförhållsregeln för hovrätterna.

Förslaget att minska det antal lagfarna ledamöter som skall delta i hovrätternas avgöranden i sådana fall när nämndemän inte ingår i rätten har kritiserats i motion 1983/84: 1151. Motionären hävdar att en sammansättning med endast tre ledamöter inte är tillräcklig för att målen i hovrätt skall få en allsidig bedömning, något som är särskilt allvarligt i beaktande av att hovrätterna i praktiken är slutinstans i de flesta fall.

I motion 1982/83: 164 begärs en utredning för att begränsa nämndemäns medverkan i hovrätt. Enligt motionären torde det inte kunna göras gällande att tillkomsten av nämndemän i hovrätt har ökat rättssäkerheten i rättskipningen där. Motionären uttalar vidare att han inte har mött uppfattningen att allmänhetens insyn blivit större efter reformen eller att hovrätternas rättskipning omfattas med större förtroende från allmänhetens sida jämfört med tiden då nämndemän inte deltog i hovrätt. Enligt motionären finns det av samhällsekonomiska skäl anledning att begränsa nämndemäns medverkan i hovrätt.

Utskottets överväganden: antalet lagfarna ledamöter

Utskottet vill inledningsvis erinra om att frågan om en minskning av antalet lagfarna ledamöter till tre i hovrätts sammansättning har tagits upp i skilda sammanhang under de senaste decennierna, dock utan att ha resulterat i något till riksdagen framlagt regeringsförslag om ändring utöver vad som skedde i samband med att medverkan av nämndemän infördes (se SOU 1969: 41 Fullföljd av talan m.m. och SOU 1974: 96 En öppnare domarbana). Det är enligt utskottets uppfattning naturligt att frågan nu

aktualiseras igen. Hovrätterna har under en följd av år fått vidkännas en ökad tillströmning av mål utan att organisationen har kunnat tillföras någon nämnvärd förstärkning. Det är inte realistiskt att räkna med att nämnvärda ökade resurser inom överskådlig tid skall kunna tillföras hovrätterna. Eftersom arbetsläget är ansträngt är det väsentligt att snarast förbättra hovrätternas arbetsförhållanden. Utskottet ställer sig därför i princip bakom den föreslagna reformen som, syftande till en bättre arbets-situation för hovrättspersonalen, innebär att i ett stort antal mål en domare frigörs för att i stället kunna ägna sig åt handläggningen av andra mål.

Vad gäller rättssäkerhetsaspekten på förslaget bör först beaktas att nuvarande regler om fullföljd till högsta domstolen innebär att hovrätterna i praktiken blivit slutinstans i de flesta mål. Det är bl. a. av detta skäl nödvändigt att rättskipningen i hovrätt svarar mot högt ställda krav. I linje med vad departementschefen uttalar anser utskottet det därför vara viktigt att bibehålla kravet på att minst två ordinarie domare skall ingå i rätten. Härtill kommer, såsom också framhålls i propositionen, att den bättre hushållning med de kvalificerade domarresurserna som förslaget innebär i ett längre perspektiv kan visa sig vara ägnad att upprätthålla en hög kvalitet på domarkåren. I sammanhanget vill utskottet också understryka den ofta uttalade meningen att värdet av hovrättsprövningen mer ligger i att målet blir bedömt på nytt efter den bearbetning av materialet som tingsrättens handläggning har inneburit än i att i hovrättsprövningen deltar ett större antal ledamöter än i tingsrätten. — De ställningstaganden som nu har redovisats innebär att utskottet inte kan biträda det aktuella yrkandet i motion 1151.

Vad gäller förslagets inverkan på adjunktionsutrymmet i hovrätterna finner inte utskottet anledning till annan bedömning än den som departementschefen redovisat i propositionen. Det torde således inte behöva befaras att reformen leder till några nämnvärda negativa effekter för domarutbildningen. Utskottet förutsätter dock att regeringen uppmärksam följer utvecklingen på området.

Sammanfattningsvis tillstyrker utskottet bifall till propositionen i nu berörd del och avstyrker bifall till motion 1151 i motsvarande del.

Utskottets överväganden; nämndemän i hovrätt

Frågan om införande av nämndemän i hovrätt behandlades av justitieutskottet år 1976. Utskottet uttalade i sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1975/76: 44 s. 17) bl. a. följande:

Utskottet ansluter sig till den vid remissbehandlingen allmänt omfattade uppfattningen att medverkan av nämndemän i rättskipningen i hovrätt och kammarrätt får anses vara av stort värde, när det gäller att tillgodose allmänhetens intress av insyn i domstolarnas verksamhet. En reform i sådan riktning är också ägnad att vidmakthålla förtroendet för domstolarna och förebygga misstankar om bristande objektivitet och ovidkommande

hänsyn vid dömandet. Den ligger också i linje med utvecklingen att lekmannainflytande ges utrymme på allt fler områden och bör möjliggöra att överinstanserna tillförs erfarenheter och synpunkter, som kan vara av värde framför allt vid bedömningen av bevisvärderings- och påföljdsfrågor.

Frågan aktualiserades därefter i en motion till 1980/81 års riksmöte. Motionen var i stort sett likalydande med den som nu föreligger till behandling. Justitiekommittén, som i sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1980/81: 28 s. 3) avstyrkte bifall till motionen, uttalade att bärkraften i de skäl som anfördes i lagstiftningsärendet när lekmannamedverkan i hovrätt infördes inte kunde ifrågasättas. Med utgångspunkt i den nuvarande rättegångsordningen kunde det enligt utskottet inte heller riktas några principiella invändningar mot den omfattning av lekmannamedverkan som då beslutades.

När frågan nu återkommer finner utskottet inte skäl till någon annan bedömning än den som utskottet gav uttryck för i betänkandet JuU 1980/81: 28. Utskottet avstyrker således bifall till motion 164.

Avvisande av ofullständiga stämningsansökningar m. m.

Gällande ordning

Det är väsentligt för effektiviteten i rättegångsförfarandet att det på ett så tidigt stadium av rättegången som möjligt görs klart vad talan i målet gäller. Det är mot den bakgrunden som bestämmelserna om stämningsansökningarnas innehåll i tvistemål och vid enskilt åtal skall ses. Käranden resp. målsäganden skall enligt dessa regler lämna uppgift om bl. a. sina yrkanden och om de omständigheter som talan grundas på (42 kap. 2 § och 47 kap. 2 § RB). Om ansökningen inte uppfyller kraven kan käranden/målsäganden föreläggas att avhjälpa bristen (42 kap. 3 § och 47 kap. 3 § RB). Följs inte ett sådant föreläggande skall enligt gällande rätt ansökningen avvisas om bristen består i att ansökningen inte innehåller något bestämt yrkande eller om grunderna inte är tydligt angivna eller om det annars föreligger en så väsentlig brist att ansökningen är otjänlig som grund för rättegång (42 kap. 4 § och 47 kap. 4 § RB).

I fråga om ofullständiga fullföljdsinlagor finns regler som i sak motsvarar dem som gäller för stämningsansökningar (50 kap. 7 §, 51 kap. 7 §, 52 kap. 6 §, 55 kap. 7 § och 56 kap. 7 § RB).

Förslag

I propositionen föreslås att de nu beskrivna reglerna ändras så att avvisning av en stämningsansökning eller en fullföljdsinlaga skall ske om denna är så ofullständig att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång.

Som bakgrund till förslaget anför departementschefen bl. a. att avsikten är att åstadkomma en skärpning av domstolarnas praxis när det gäller

kraven på de ifrågavarande handlingarnas fullständighet, dels med hänsyn till effektiviteten i rättegångsförfarandet, dels med hänsyn till motparten i målet.

I motion 1151 anføres att förenklingar i processförfarandet aldrig får medföra att rättssäkerheten åsidosätts eller att rättsförluster orsakas parterna; motionären befarar att det finns en risk för sådana följder om förslaget genomförs, särskilt i fråga om parter som för talan utan juridiskt biträde. Det förordas därför i motionen att de nya reglerna om avvisning av ofullständiga stämningsansökningar m.m. inte skall vara obligatoriska utan endast ge vägledning för domstolarna.

Utskottets överväganden

Utskottet vill inledningsvis nämna att de föreslagna ändringarna i bestämmelserna om avvisning av ofullständiga stämningsansökningar och fullföljdsinlagor inte till sin principiella konstruktion skiljer sig från gällande rätt. Såväl gällande som föreslagen lydelse innebär sålunda att domstolen, om ett föreläggande inte leder till rättelse, skall avvisa ansökningen under vissa angivna förutsättningar. De sakliga ändringar som föreslås hänför sig endast till förutsättningarna för när avvisning skall ske.

Det är enligt utskottets uppfattning önskvärt att söka åstadkomma en skärpning av domstolarnas praxis i fråga om kravet på stämningsansökningars och fullföljdsinlagors fullständighet. För en skärpning talar inte bara angelägna effektivitetssynpunkter utan även rent ekonomiska överväganden av betydelse för framför allt parterna och domstolsorganisationen. Utskottet anser att den i propositionen föreslagna utformningen av reglerna bör godtas. Någon anledning att – såsom motionären önskar – göra tillämpningen av bestämmelserna beroende på domstolarnas fria bedömande i vidare mån än som följer av den prövning av rekvisitet "väsentlig olägenhet" som domstolarna enligt den nya regeln skall göra finns inte enligt utskottets mening. Utskottet kan således inte ställa sig bakom motionsönskemålet.

Utskottet vill emellertid framhålla vikten av att den ifrågavarande regleringen tillämpas på ett nyanserat sätt. Utskottet ansluter sig sålunda till de synpunkter som departementschefen redovisar i propositionen rörande försiktighet i användandet av avvisning vid bl. a. överklagade indispositiva tvistemål och brottmål. Utskottet vill också understryka vikten av att domstolarna lämnar vägledning och bistånd till parterna för att de skall kunna avhjälpa brister i ansökningar och inlagor.

Utskottet avstyrker med det sagda bifall till motion 1151 i berörd del och tillstyrker bifall till propositionen i motsvarande del.

Övrigt

Utskottet, som inte har någon erinran mot den reglering som föreslås i 36 kap. 1 § RB i fråga om förhör med medtilltalade m. fl., anser dock lämpligt

att ett kostnadsansvar införs för den som genom försumlighet e. d. beteen-
de vållat kostnad för staten. Detta bör ske genom att en hänvisning till 31
kap. 4 § RB görs i 36 kap. 1 § sista stycket RB på sätt framgår av utskottets
hemställan.

I övrigt föranleder inte propositionen eller motionerna något uttalande
från utskottets sida.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *antalet lagfarna ledamöter i hovrätt*
att riksdagen med avslag på motion 1983/84: 1151 i denna del
(yrkande 2) antar 2 kap. 4 § i det genom proposition 1983/84: 78
framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.
2. beträffande *avvisande av ofullständiga stämningsansökningar
m. m.*
att riksdagen med avslag på motion 1983/84: 1151 i denna del
(yrkande 1) antar 42 kap. 4 §, 47 kap. 4 §, 50 kap. 7 §, 51 kap.
7 §, 52 kap. 6 §, 55 kap. 7 § och 56 kap. 7 § i det under moment 1
nämnda lagförslaget.
3. att riksdagen antar 36 kap. 1 § i det under moment 1 nämnda
lagförslaget med den ändringen att paragrafen ges följande såsom
Utskottets förslag betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Utskottets förslag

36 kap.

1 §

Var och en, som inte är part i målet, får höras som vittne. I brottmål får
dock målsäganden inte vittna, även om han ej för talan.

I brottmål får vittnesförhör inte heller äga rum med någon som har
åtalats för medverkan till den gärning förhöret gäller eller för någon annan
gärning som har omedelbart samband med den gärningen.

Vad som sägs i andra stycket om den som har åtalats skall också gälla
den som för gärning som där avses

1. är skäligen misstänkt och har underrättats om misstanken enligt 23
kap. 18 §,
2. har meddelats strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot
eller av militär befattningshavare ålagts disciplinstraff, eller
3. till följd av beslut enligt bestämmelser om åtalsunderlåtelse eller
särskild åtalsprövning ej har åtalats.

Skall någon som avses i andra
eller tredje stycket höras i en rätte-
gång som inte avser åtal mot honom
själv, gäller i fråga om kallelse till
förhandling och påföljd för utevaro
från förhandlingen samt i fråga om
förhöret vad som sägs om tilltalade
i 45 kap. 15 § och 46 kap. 1 § i fråga om

Skall någon som avses i andra
eller tredje stycket höras i en rätte-
gång som inte avser åtal mot honom
själv, gäller i fråga om kallelse till
förhandling och påföljd för utevaro
från förhandlingen samt i fråga om
förhöret vad som sägs om tilltalade
i 31 kap. 4 §, 45 kap. 15 § och 46

Regeringens förslag

rätt till ersättning för inställelse vid förhandling gäller 36 kap. 24 och 25 §§.

Utskottets förslag

kap. I fråga om rätt till ersättning för inställelse vid förhandling gäller 36 kap. 24 och 25 §§.

4. att riksdagen antar det under moment 1 nämnda lagförslaget i den mån det inte omfattas av utskottets hemställan ovan,
5. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken,
6. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagsökningslagen (1946: 808),
7. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål,
8. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
9. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden,
10. beträffande *nämndemän i hovrätt*
att riksdagen avslår motion 1982/83: 164.

Stockholm den 21 februari 1984

På justitieutskottets vägnar

LISA MATTSON

Närvarande: Lisa Mattson (s), Eric Jönsson (s), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Helge Klöver (s), Arne Svensson (m), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Hans Petersson i Röstånga (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Göran Franck (s), Inger Wickzén (m) och Elving Andersson (c).

